

KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZLE GÖÇ VE ENTEGRASYON: GURBETÇİLER VE SURIYELİ MÜLTECİLER ÖRNEĞİ

Hasan ALPAGO*

Derya ODUNCU ALPAGO†

Özet

Bir toplumunun temelini oluşturan ekonomik, siyasi, sosyokültürel ve demografik yapı gibi unsurlar göç sonucu yapısal bir değişim ve dönüşüm süreci yaşar. Bu değişim kendisini göçün boyutu ve oranına bağlı olarak farklı şekillerde gösterir. Bu durum hem göç alan hem de göç veren ülkeler için geçerlidir. Böylece tarih boyunca göç ve mülteciler sorunu ülkelerin ekonomik, siyasi ve sosyokültürel yapılarını sarsmış, köklü demografik değişim ve dönüşümlere yol açmıştır. Bu doğrultuda insanlar gönüllü göç ettikleri gibi zorla göçe tabi tutulmuşlardır. Bu durum Türkiye için özel bir önem taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan bu yana batı medeniyetini ekonomik ve sosyokültürel ilerleme için bir model olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda Batı Bloku ülkeleriyle ekonomik ve siyasi iş birliği yapmıştır. Bu doğrultuda Almanya 1961 yılında Türkiye'nin de içinde yer aldığı müttefik ülkelerden “İşgücü Alımı Anlaşması” çerçevesinde doğrudan işçi alımı gerçekleştirmiştir. Öte yandan Türkiye göç veren bir ülke olarak kabul edilmekle beraber, 2011 yılında Arap Baharıyla başlayan yoğun bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalmıştır. Bunun sonucunda Suriye'den Türkiye'ye yaklaşık olarak 4 milyon insan göç etmiştir. Ancak Türkiye için 1961 yılında Avrupa'ya yönelen göçün getirdiği sonuçlar ile 2011 yılında Suriye'den gelen göç dalgası arasında amaç, ekonomik, sosyokültürel ve demografik yapı açısından büyük farklar gözlemlenmektedir. Türkiye bu göç dalgası sonucu “göç veren ülke” yerine “göç alan ülke” konumuna gelmiştir. Bu temel perspektifler ışığında Türkiye'den Almanya'ya göç eden “Gurbetçiler” ile Suriye'den Türkiye göç eden “Suriyeliler” kavramları ekonomik ve sosyokültürel sonuçları çerçevesinde entegrasyon bağlamında karşılaştırmalı bir analizle mercek altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gurbetçiler, Suriyeli sığınmacılar, ekonomi, göç, değişim, mülteci, entegrasyon, sosyal sorumluluk

JEL kodları: E, J, N

Abstract

MIGRATION AND INTEGRATION WITH A COMPARATIVE ANALYSIS: THE CASE OF GASTARBEITER IN GERMANY AND SYRIAN REFUGEES IN TURKEY

Migration can change the economic, political, sociocultural and demographic structure of a society. With other words such a factor can force a structural change and transformation process in the society depending on the size and proportion of migration. This applies both to original as well as target country of immigrants. In fact, throughout history, migration and the problem of refugees have shaken the economic, political and sociocultural structures of countries and lead to changes. People have been forced to migrate as well as emigrated voluntarily. This is of particular importance for Turkey. Since the Republic of Turkey has adopted western society organizations as a model for economic and socio-cultural progress. In this context, the economic and political alliance has come to a core target with the western bloc countries. In this respect, in 1961 Germany invited millions of workers from Turkey in framework of “Labor Exchange Agreement”. On the other hand, there was an intensive migration wave that started with Arab Spring in 2011 especially into Turkey. As a result, approximately 4 million people emigrated from Syria to Turkey. This emigration caused several problems in the region, as a result its effects on the economic, political and socio-cultural structure of Turkey became a subject of public discussions, which cannot be overseen by EU and Syria. In this study, the immigration from Turkey to Europe in context of term “Guest Workers” and the migration from Syria to Turkey under title “Syrian immigrant” have been examined with a comparative analysis in the context of integration within the framework of its economic and sociocultural results.

Keywords: Syrian refugee, Turkish immigrant, economy, migration, change, refugee, integration, social responsibility

JEL codes: E, J, N

Biz işgücü çağırdık, ama insanlar geldi.
Max Frisch

* Dr. Öğretim Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, Havacılık Yönetimi Bölümü, İstanbul, halpago@yahoo.com

† Öğr. Gör., Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, derya.oduncualpago@nisantasi.edu.tr

Giriş

Korona virüs uluslararası insan hareketlerini zorunlu olarak kontrol altına alınmasına yol açarak göç sorununa yeni bir boyut kazandırdı. Ancak pandemi süreci geçici bir durum olduğu varsayılırsa küreselleşme ve göç sonucu azalan insan hareketliliğinin pandemi atlatıldıktan sonra kaldığı yerde devam edeceği öngörülebilir bir gerçektir. Öte yandan demografik değişimler toplum ve ülkeler bazında köklü ekonomik ve sosyokültürel dönüşümlere yol açmaktadır. Bu değişim süreci tarih boyunca farklı boyut ve oranlarda tekerrür etmektedir. Örneğin, “*Kavimler Göçü*” olarak tanımlanan ve milattan sonra 350-800 yılları arasında Avrupa Kıtası'nı hedef alan yoğun insan göçü dünyada ekonomik, sosyal ve coğrafik devrimlere yol açarak yeni bir çağın kapılarını aralamıştır. Buna başka bir örnekte Kristof Kolomb'un 1492 yılında Atlantik Okyanusu'nu aşarak Amerika Kıtası'na ulaşmasıdır. Bu keşif özellikle Asya Kıtası ile Okyanus arasında sıkışan Avrupalılar için yeni bir yaşam alanının keşfi olarak kabul edilmektedir. Keşif akabinde yeni kıtaya yoğun bir insan göçü yaşanmıştır. Bunun sonucu olarak gerek yeni kıtanın ve gerekse kıta Avrupa'sının demografik, sosyal ve ekonomik çehresi köklü bir değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Olay bu çerçevede ele alındığında göçün değişim ve dönüşüm süreçlerinin temel dinamiğini oluşturduğu görülmektedir.

Diğer yandan göçle birlikte toplumların sosyoekonomik yapıları değişimlere maruz kalmakta, çevresel, sağlık ve ekonomik sorunlar kısa ve orta vadede ortaya çıkmaktadır. Bu tür sorunlara çözüm üretilmediği takdirde uzun vadeli kronik problemlere dönüşebilmektedir. Ayrıca, 21. Yüzyıla gelince göçün sebepleri ve sonuçları bin yıl öncesine hemen hemen aynı karakterleri taşımaktadır. Gerçekten de göçler öteden beri savaş ve iç çatışmalardan kaçış olarak gerçekleşmekte veya ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Dahası dünya nüfusu yüzyıl öncesine göre artmış ve kara parçaları yoğun bir yerleşim alanına dönüşmüştür. Böylece göçle gelen insanlara yeni yaşam alanları açmak yerine mevcut alanları onlarla paylaşma zorunluluğu doğmaktadır. Bu zorunluluk beraberinde ekonomik, sosyokültürel ve siyasal anlaşmazlıklara yol açmaktadır. Bu çerçevede teknik ve bilgi birikimine rağmen göç ve demografik yapılarla ilgili sorunlar katlanarak arttığı için çözüm imkânları da zorlaşmaktadır. Bu bağlamda bu tür sorunlara çözüm bulabilmek için “*entegrasyon*” kavramı ön plana çıkmaktadır. Böylece mevcut kaynaklar ve yaşam alanlarının paylaşımında çatışma yerine entegrasyonun yani uyumun gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

Demografik değişim ve dönüşümler toplumun her kesimini ilgilendirmektedir. Konunun bu önemine binaen bir sosyal bilim olarak ekonomik teoriler de göç olgusuna özel bir önem addetmektedir. Göç toplum içinde bir komplikasyonlar zincirine neden olduğunda özellikle işgücü ve demografik yapılarda köklü değişimlere sebep olmaktadır. Gerçekten de günümüzde hiçbir ülke demografik yapısını göç ve sosyal değişimlere karşı koruyamamıştır. Bunun ana sebeplerinden birisi de göçün beraberinde getirdiği yeni oluşum ve yeniden şekillenme süreçleridir. Göç ve onun getirdiği sorunlar hem kaynak hem de hedef ülkeler açısından ekonomik ve politik sonuçları beraberinde getirmektedir. Her göç süreci iki yönlü değişimlere yol açmaktadır. Bunlardan birisi göç edilen yer ve diğeri ise göç eden bölgedeki insanlar açısından oluşan denge sorunlarıdır.

Ayrıca bir toplumun temel yapısını oluşturan ekonomik durum, kentsel yapı, çevre, sağlık ve alt yapı koşulları birbirleriyle doğrudan bağlantılı olgulardır. Bu olgular bir zincirin halkaları gibi birbirlerini tamamlamaktadır. Birisinde meydana gelecek bir değişim diğerleri üzerinde farklı derecelerde etki dalgaları meydana getirmektedir. İşte göç bu olgular arasında kurulmuş dengeyi kalıcı bir şekilde bozacak güç ve etkiye sahip bir demografik değişim sürecidir. Bu bağlamda olumsuz değişimler diğerleri üzerine olumsuz etkiler yaratacağında sorunlar sarmalı uzun vadeli denge problemlerine yol açabilmektedir.

Bu çalışmamızda bu süreç ekonomik ve sosyal hizmet bakış açılarıyla mercek altına alınmıştır. Bu çerçevede problem tanımı ve metodolojisi açıklanmaya çalışılmış, daha sonra göç ve demografik değişim ve dönüşüm süreçlerinin kaçınılmazlığına vurgu yapılarak özgün değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca göç olgusunun arka planı ve teorik çerçevesi “Suriyeli göçmenlerin” durumu ile “gurbetçiler” konusuyla ilişkilendirilmiş ve konuya bütüncül bir yaklaşım kazandırılmaya çalışılmıştır. Daha sonra göçün sonuçları ve göç sonucu coğrafi olarak yer değiştiren kitlenin göç ettiği ülke veya bölgedeki yerleşik toplumla uyum süreci ve entegrasyon politikaları değerlendirilmiştir. Böylece konunun teorik ve tarihsel arka planı tamamlanmıştır. Sonraki aşamada da Suriyeli göçmenler ile gurbetçilerin durumları ayrı ayrı ele alınıp, değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerden sonra iki farklı durum benzerlikleri ve farklılıkları bazından karşılaştırılmıştır. En nihayetinde varılan sonuçlar makro ekonomik çerçeve ve hümanist perspektifiyle değerlendirilmiştir. Ayrıca, bu çalışmada ilk kez “Gurbetçiler” ile “Suriyeli göçmenleri” karşılaştırdığında yenilikçi ve özgün bir değere sahiptir. Böylece göç ve entegrasyon sorununa daha insancıl ve gerçekçi bir bakış açısıyla ele alınması yönünde bir katkı sağlamayı hedeflemiştir. Bu yaklaşım aynı zamanda çalışmaya farkındalık kazandırmayı amaçlamış ve araştırmacıların dikkatini göç ve uyum sorunlarına çekmeyi hedeflemiştir.

1. Kavramsal Çerçeve, Problem Tanımı ve Yöntem

Uluslararası göç hareketlerini tetikleyen birçok neden bulunmaktadır. Bu nedenleri itici (push) ve çekici (pull) faktörler şeklinde iki ana başlık altında toplayabiliriz. Çalışmada göç sorunu bu iki faktör çerçevesinde değerlendirilerek şu soruya cevap aranmıştır: “Gurbetçiler ile Suriyeli mültecilerin göç hareketlerinin temel nedenleri nelerdir ve karşı karşıya kaldıkları ekonomik ve sosyokültürel şartlar arasında hangi farklılıklar bulunmaktadır ve bu durum hangi sonuçları doğurmaktadır?”. Böylece araştırmanın odak noktası sözü edilen bu iki farklı toplu göç hareketinin değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda gurbetçiler ile Suriyeli mültecilerin farklılıkları ve ortak yönleri karşılaştırmalı bir yöntemle mercek altına alınarak değerlendirilmiştir.

Kant’ın ifade ettiği gibi insanlar veya toplumlar bazı durumlarda sürece uyum sağlamak dışında bir seçeneğe sahip olmadıkları için onu o şekilde kabul etmek zorundadır. Böylece insanlar kategorik emre göre hareket etmekle yükümlüdür (Kant, 1976). Bunu göç ve entegrasyon açısından ele aldığımızda göç eden dahil olduğu yeni topluma entegre olmak zorunda kalır. Göç ve entegrasyon terimleri birbirleriyle bağlantılı kavramlardır. Entegrasyon farklı görüş, statü, ekonomik ve sosyokültürel arka plana sahip bireylerin ve toplumların birbirleriyle kaynaşp ortak bir yaşam kurması olarak tanımlanabilir. Bu kavram özellikle göçle meydana gelen toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerinde özel bir anlam kazanmaktadır. Entegrasyon terimi Latince kökenlidir ve “eğitimden geçirmek, eğitmek” ya da “bütünün meydana getirilmesi” anlamını taşımaktadır. Başka bir ifadeyle entegrasyon birden fazla olgunun uyumu için bütünleşmesinin sağlanmasını ifade eder. Entegrasyon süreci ise farklı olguları bir araya getirerek birlikte büyümelerini sağlamak üzere dinamik, uzun süreli ve farklılaşmış bir süreci ifade etmektedir. Entegrasyon kavramının karşıtı olarak görülen asimilasyon ise bir kültürü tamamıyla başka bir kültür içine dahil edip, onu farklı kılan özelliklerini ortadan kaldırmaktır. Bu yüzden entegrasyon iki tarafında ortak çaba ve iş birliğini gerektirirken, asimilasyon genellikle yerleşik kültürün tek taraflı dayattığı bir değişim ve dönüşüm politikasına dayanmaktadır (Fassmann, 1990).

Gurbetçi, göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramları yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan insanları ifade etmektedir. Ancak her bir kavram kendisine has bir durumu ifadeyi temsil eder. Gurbetçi (expatriate) kavramı yaşadığı veya doğduğu yerden çok uzakta bir yerde yaşamak anlamına gelmektedir. Bu kavram özellikle 60’lı yıllarda Türkiye’deki iş bulmak ve çalışmak

için büyükşehirlere veya yurt dışına çıkan insanları ifade etmek için kullanılmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tanımına göre göçmen, başka bir yere kalıcı olarak yerleşmek için alınmış ikametinden ayrılan bir kişidir. Diğer yandan göçmen (immigrant) ve mülteci (refugee) kavramları farklı iki durumu ifade etmektedir. Mülteciler genellikle etnik yapıları ve/veya inanışları sebebiyle maruz kaldıkları baskılar sonucunda ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanları ifade ederken, göçmen terimi ise daha ziyade ekonomik nedenlerden dolayı ülkesini veya yaşadığı bölgeyi terk edenleri ifade etmek için kullanılır. Sığınmacı (asylum seeker) kavramı ise mülteci olarak uluslararası koruma arayan ancak statüsü henüz resmi olarak tanınmayan kimseleri ifade eder (UNHCR, 2016 Annual Report). Sonuç itibarıyla bu dört terim farklı durumları ifade etmekle beraber nihai olarak başka bir ülkeye herhangi bir sebepten dolayı göç etmiş insanları işaret etmek için kullanılır. Bu bağlamda bu tanımlamamalarla giren insanların ekonomik ve sosyal entegrasyonları aynı sonuçları ifade etmektedir (Kızılay, 2017).

Tablo 1: Göçü Tetikleyen Faktörler

Zorlayıcı (İtici) Faktörler (Push Factors)	Cezbedici (Çekici) Faktörler (Pull Factors)
• Savaş ve çatışma ortamı	• Daha iyi yaşam koşulları
• Nüfus artış hızı	• Sosyoekonomik istikrar
• Demokrasi açığı	• Daha çok özgürlük
• Gıda kıtlığı	• İş olanakları
• İşsizlik	• Aile bağları
• Doğal afetler	• Yüksek yaşam standartları
• Fırsat eşitsizliği	• Daha iyi eğitim ve gelişme olanakları
• Yoksulluk	• Sosyal güvenlik sistemi
• Altyapı sorunları, az gelişmişlik	• Yüksek beklentiler ve fırsat eşitliği

Kaynak: (Jaccob, 2013)

Tablo 1’de görüldüğü gibi insanlar çeşitli nedenlerle göç ederler. Bu nedenler; çevresel, ekonomik, kültürel ve sosyo-politik şeklinde sıralanabilir. Bu faktörleri “*iten / zorlayıcı*” veya “*çeken/ cezbedici*” faktörler olabilir. Kaynak ülkedeki sosyoekonomik açıdan zayıf ekonomik yapı ve çatışma ortamı insanları göçe zorlayan itici faktörlerin başında gelmektedir. Diğer yandan, hedef ülkede bireyi veya grubu çeken faktörlerin başında daha iyi ekonomik fırsatlar, daha fazla iş ve daha iyi bir yaşam vaadi ön plana çıkmaktadır.

Göç olgusunu meydana getiren nedenlerden bağımsız olarak herhangi bir nedenden dolayı insanların yer değiştirmesi toplumlarda sosyal ve ekonomik sonuçları beraberinde getirir. Bu bazen olumlu ve bazen de olumsuz sonuçlar şeklinde gerçekleşmektedir (Jackson, 1986:48). Diğer taraftan göçle ilgili tartışmalarda entegrasyon en zorlu süreç olarak ön plana çıkmaktadır. Entegrasyon, otoriteleri, yerleşik vatandaşları ve göçmenleri aynı boyutlarda, fakat farklı açılardan ilgilendiren stratejik, siyasi-ekonomik ve sosyokültürel bir olgudur. Göçmenlerin ev sahibi ülke nüfusuna ve henüz yabancı oldukları toplumsal yapıya entegrasyonu bu açıdan ayrı bir önem arz etmektedir.

Entegrasyon süreci göçmenler ve mülteciler açısından ise sosyokültürel saygınlık çerçevesinde insanların yabancı oldukları sisteme ekonomik ve sosyal olarak dahil edilmesi sürecidir. Bu süreçte yakınlaşma, karşılıklı çatışmalardan kaçınma, sağlıklı iletişim kanallarının geliştirilmesi, ortak hedeflerin yaratılması, farklılıkların saptanıp avantaja çevrilmesi yönünde stratejilerin geliştirilmesi ve yabancılar ile yerli nüfus arasında ortak sorumluluk anlayışının geliştirilmesi çerçevesinde şeklinde gerçekleşir. Uygulamada entegrasyon göçmenlerin ekonomik ve sosyal olarak kendilerine toplum içinde saygın bir yer edindikleri, yerleşik hayatta başarılı bir şekilde dahil olabildikleri ve toplumun bir parçası olarak kabul edildikleri zaman başarılı bir şekilde gerçekleşmiş sayılır. Bu sürecin başarılı olabilmesi için her şeyden önce

tarafların ortak hedeflerine ulaşabilmek gayesiyle karşılıklı iş birliği içinde olmaları gerekir. Ekonomik çıkar çatışmaları, önyargı, mevcut yasa, gelenek ve genel kabul görmüş kural ve teamüller böyle bir iş birliği ve sağlıklı iletişimin önünde engel teşkil edebilmektedir. Bu açıdan entegrasyon zorlu ve zaman alan bir süreçtir. Öte yandan ekonomik durum, insanların bir toplumun sosyal yaşamına katılımı ve entegrasyonu için vazgeçilmez unsurların başından gelmektedir. Özellikle de gönüllü veya zorunlu sebeplerden dolayı bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmiş insanların göç ettikleri ülkedeki hayata uyum sağlayabilmeleri için yeteri ekonomik kaynağa sahip olmaları temel bir koşul olarak ön plana çıkmaktadır.

Her şeyden önce, insanların bir ülkenin yaşam alanında istikrarlı bir yer edinebilmeleri için o ülkenin ekonomik, politik ve sosyal yapılarına katılabilmelerini sağlayacak fırsatların meydana getirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda göçmenler için fırsat eşitliğinin sağlanması ve gerekli ekonomik ve yasal altyapının mevcut koşullar çerçevesinde tesis edilmesine gerek duyulmaktadır. Diğer taraftan bir yerden başka bir yere göç eden insanların önüne ekonomik, hukuki, sosyal ve toplumsal nedenlerden kaynaklanan bazı engellerin çıkması olağan bir durumdur. Bu engeller onların toplumun sosyal ve ekonomik yaşama entegrasyonlarını zorlaştırdığından aşamalı bir şekilde ortadan kaldırılmalıdır. Göç ve entegrasyon olguları Türkiye açısından da önemli sosyoekonomik sonuçları olan gelişmeleri bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle Türkiye dışında kendilerine yeni bir yaşam kuran ancak Türkiye ile olan sosyokültürel ve ekonomik bağlarını koparmayan gurbetçilerin ve Türkiye'ye sığınmış dört milyonu aşan Suriye vatandaşının durumu Türkiye'nin ekonomik ve siyasi tartışmalarının odak noktasında yer almaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın ve özellikle de Batı Almanya'nın yeniden imarı için 1961 yılında Alman hükümetiyle yapılan istihdam anlaşması çerçevesinde binlerce Türk vatandaşı işçi olarak Almanya'ya göç etmiştir. Aynı dönemde başta Avusturya ve Hollanda olmak üzere diğer batı Avrupa ülkelerine de çok sayıda vatandaş istihdam amaçlı programlar dahilinde çağırılmıştır. Bu kuşağın önemli bir oranı daha sonra geri dönmek yerine Avrupa ülkelerine yerleşerek yaşamlarını orada sürdürmeyi tercih etmiştir. Bu kuşağın sonraki jenerasyonları, yaşadıkları ülkelerde ebeveynlerin geleneksel bağları ile yerleşik kültürün baskın değerleri arasında kalarak tıpkı birinci jenerasyon gibi bazı sosyokültürel ve ekonomik uyum sorunları yaşamayı sürdürmüştür.

Türkiye kamuoyunda “*gurbetçi*” olarak nitelendirilen bu insanların uyum sorunları uzun bir süre fazla önemsenmemiş, bunun yerine ülkeye sağladıkları döviz yönü ön plana çıkmıştır. Durum böyleyken 2010 yılının başlarında Tunus'ta başlayıp Türkiye'nin güney sınırlarına kadar yayılan “*Arap Baharı*” diye adlandırılan olayların sonuçları göç dalgasıyla Türkiye'yi yakından ilgilendirmeye başlamıştır. Türkiye özellikle komşu ülke Suriye'den gelen göç akımlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bunun sonucu olarak göç artık Türkiye açısından sadece bir “*döviz kaynağı*” teması olmasında çıkarak bunun yerine mültecilerin barınma ve yaşam ihtiyaçlarını karşılama bağlamında bir “*maliyet unsuru*” olarak kamuoyunu meşgul etmeye başlamıştır. Böylece hem göç veren ve hem de göç alan bir ülke olarak göç ve mülteci sorunları Türkiye kamuoyunu farklı iki açıdan ilgilendirmeye başlamıştır.

Bu gelişmeler ışığında Türkiye göç sorunlarıyla daha fazla ilgilenmek zorunda kalmıştır. Öte yandan insan yaşamını anlamlı ve farklı kılan olguların başında sorunlarını düşünebilmesi ve bunlara çözümler üretmeye çalışması gelmektedir. Ancak bazen bu çözüm çabaları isabetli olurken, bazen de bu çabalar aslında sorunu daha da içinden çıkılmaz hale getirebilmektedir. Tıpkı yapılan yanlış bir teşhis ve bunun sonucu olarak uygulanan yanlış tedavinin hastalığı iyileştirmek yerine, hastalığı iyice kötüleştirilmesi örneğinde olduğu gibi göç ve mülteci sorunlarını çözme için temel alan stratejilerin sonuçları önem kazanmaktadır. Yanlış politikalar

hem göçmenler için ve hem de yerleşik nüfus için mevcut sorunların çözümünü zorlaştırırken, bunlara ek olarak yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Öte yandan çözüm odaklı düşünmeye çalışmak saygın bir hayat sürmek isteyen bireyler ve toplumlar için birincil öncelikli bir yaklaşımdır. Ancak isabetli çözümler üretebilmek sorunların doğru tespitini yapabilmekten geçmektedir. Bu açıdan bilimsel çalışmalar insanlık tarihinde her devirde saygın bir yer edinmiş ve gelecekte de bu önemi daha da artacaktır. Çünkü bilim sorunların tespiti ve çözümünü konusunu ulaşılabilen verileri ve gözlemlere dayanarak en rasyonel şekilde sonuçlandırma ilkesine dayanmaktadır.

Bu çerçevede kalitatif bilimsel araştırmalarda deneyim, gözlem ve karşılaştırma sıkça başvurulan yöntemlerin başında gelmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın ana düşüncesi ve temel yapısı Avrupa'da yaşamlarını sürdüren Türkiye kökenli gurbetçiler ve Türkiye sınırları içerisinde yaşayan Suriyeli sığınmacılara dayanan gözlem ve istatistiki verilere dayanmaktadır. Bu şiarla çalışmanın temel amacı göçle beraber ön plana çıkan ekonomik ve sosyal entegrasyonunun nedenleri, sonuçları ve çözüm yolları örnekleriyle mercek altına almaktır. Böylece göçle bağlantılı ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm yolu bulma arayışları içerisinde olan kurum ve kuruluşların çözüm arayışlarına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu çerçevede konu ekonomik ve sosyokültürel entegrasyon kavramları doğrultusunda değerlendirilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur. Çalışmada karşılaştırmalı bir analiz metoduna başvurulmuştur. Karşılaştırmalı analiz, araştırmalarda başvurulan çoğulcu bir metodolojidir. Karşılaştırmalı analiz sade ve anlaşılır bir metot olduğunda sosyoekonomik sorunların değerlendirilmesinde etkili bir yöntemdir. Bu çerçevede göç ve entegrasyon olgusunun incelemesinde örnek kitle olarak 1960'li yıllarda başta Almanya ve Avusturya olmak üzere batı Avrupa ülkelerine istihdam anlaşmaları çerçevesinde giden ve kamuoyunda "gurbetçi" olarak tanımlanan Türkiye vatandaşlarının sosyoekonomik durumları ve 2010 yılında Arap Baharıyla başlayan iç savaştan Türkiye sığınan Suriyeli sığınmacıların konumu entegrasyon kavramı çerçevesinde karşılaştırmalı bir analizle değerlendirilmiştir.

2. Kıt Kaynakların Paylaşımı Sorunu, Göç ve Entegrasyon

Tarih boyunca toplumlar ve devletler, kıt kaynakların sonsuz ihtiyaçlarını karşılaması noktasında çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmışlardır. Kaynaklara ulaşmak, var olan kaynakları paylaşmak ve yeni kaynak bulma çabaları beraberinde çeşitli sorunlar getirmiştir. Özellikle de toplumlar ve bireyler kaynakların paylaşımı noktasında birbirleriyle sürekli bir yarış içerisinde olmuşlardır. Bu rekabetçi süreçte ekonomik ve siyasi stratejiler geliştirmek suretiyle en iyi manevrayı yapma yarışı ön plana çıkmıştır.

Bu doğrultuda sistemleşmiş ve kurumsal bir yapı haline gelen akımlar meydana gelmiştir. Kapitalist ülkeler bu tür oluşumların en etkin ve teoride/pratikte kurumsallaşmış şekillerini geliştirmişlerdir. Kapitalizm sürekli optimal (en yüksek) fayda ve maksimum (mevcut imkânlar dahilinde ulaşılabilecek en yüksek kâr sınırı) çıkar prensibine göre yoluna devam etmiştir. Örneğin 16. Yüzyılda devletler merkantilist düşünce akımı mantığı ile zenginlik yarışı içerisinde girmişlerdir. Merkantilist düşünce tarzında ihracat teşvik edilmiş, altın gibi değerli madenlerin birikimi ve doğal kaynakların sömürülmesi düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Ancak 18.yüzyıl sonlarına doğru zenginliğin kaynağının dış ticaret ve uluslararası iş birliği olduğu fikrini temel alan liberal düşünce akımları baskın gelmeye başlamıştır. Ancak her iki düşünce tarzı da batı eksenli ve dünya kaynaklarını güçlü devletlerin lehinde kullanma prensibine dayanıyordu.

Nihai olarak temel amacı ekonomik ve siyasi çıkar üstünlüğü olan kapitalist düşünce anlayışı sömürgecilik, hegemonya ve bu amacı gerçekleştirebilmek için ekonomik ve siyasi üstünlüğe

dayalı bir sistem geliştirmiştir. Bu bağlamda “*Homo Oeconomicus*” temel düşüncesi doğrultusunda hareket eden ülkeler optimal kârlılık için ellerindeki kaynakları yeterli görmeyip başka ülke ve bölgelerden kaynak transferine yönelmişlerdir. Bu durum ticaret, sömürgecilik ve savaş yöntemleriyle gerçekleştirme stratejileri beraberinde getirmektedir. Ticaret ideal olan bir yöntem iken, bunun her zaman optimal kazanç getirmediği düşüncesi ağırlık bastığı zaman diğer iki yönetime başvurulmaktadır (Brunetti, Grosser, 2016).

İşte bu sistemde savaşlar, kaçınılmaz bir hakimiyet sağlama ve kaynak elde etme yolu olarak ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşımın sonuçları savaş bölgelerinde yoksulluk, ekonomik yıkım olarak kendisini göstermektedir. İşte zorunlu göç bu tür eylemlerin sonuçlarından bir tanesidir. Öte yandan zorunlu göç için gidilecek yerde ekonomik geçim için herhangi bir plan yapılmadığı ve birlikte götürülecek bir kaynak olmadığı için yoksulluk artarak yayılmaktadır. Bu yüzden göç günümüzde yoksulluk kısır döngüsünün nedenlerinde biri olarak kabul edilebilir. Başka bir deyişle günümüzde göçün ve mülteci sorunun temelinde kaynak paylaşımına dayalı çatışma ve savaşlardan dolayı insanların yaşadıkları alanları terk etmek zorunda kalmaları gerçeği gelmektedir. Böylece kıt kaynakların paylaşımı savaşlara yol açarken, savaşlar kitlesel göçleri tetiklemekte, insanlar ekonomik ve sosyal sonuçlarını düşünmeksizin göç etmek zorunda kalmaktadır. Böylece mülteci durumuna düşen insanların ulaştıkları ülkelerde ekonomik ve sosyokültürel sorunlar ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan gerek göç veren ülkeler ve gerekse göçmenlerin ulaştığı hedef ülkeler göçle yer değiştiren insanların meydana getirdiği sosyal ve ekonomik uyumsuzluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. İşte bu süreç entegrasyon olgusu ön plana çıkmaktadır. Ancak göç ve insanların yaşadıkları yerden ayrılıp başka ülkelerde yaşamaya başlaması sadece savaş ve yoksulluktan kaynaklanmıyor. İşsizlik, ekonomik krizler ve özellikle daha iyi yaşam koşulları arayışları ve ülkeler arasındaki karşılıklı anlaşmalar istihdam amaçlı göçü doğurmaktadır. Bu durumda itici ve çekici nedenlerin göçü ne ölçüde vazgeçilmez hale getirdiğini göstermektedir.

Grafik 1: Kıt kaynaklar, sonsuz ihtiyaçların karşılanması arayışları ve yeni ihtiyaçların doğuşu

Grafik 1’de görüldüğü gibi bireylerin mevcut ihtiyaçları tatmin oldukça yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Bu döngüsel akım ihtiyaçların sonsuzluğu fenomeni olarak tanımlanır. Böylece mevcut kaynaklar hiçbir zaman ihtiyaçların nihai olarak tatminini sağlamayacaktır. Bu süreçte ihtiyaçların karşılanmasını sağlayan mal ve hizmetlerin temini ulusal ve uluslararası boyutları bulunmaktadır. Özellikle hizmetlerin yerine getirilmesi bazında önemli oranda insan gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Almanya gibi batı Avrupa ülkeleri her ne kadar her türlü göç ve mültecilere karşı sıkı politikalar izliyor olsalar da ülkelerinin ihtiyaç duyduğu uzman işgücüne (Schlüsselkraft) karşı teşvik edici programlar devreye koymaktadırlar (Welt, 2017). Bu çerçevede demografik hareketleri sadece göç ve mülteci bazlı ele almak yeterli bir yaklaşım olmamaktadır. Bunun yerine demografik değişim ve dönüşümleri sosyoekonomik döngüsel akımın kıt kaynaklar ile sonsuz ihtiyaçları dengeleme arayışları sonucu zuhur bulması olarak değerlendirmek daha kapsamlı bir yaklaşım olacaktır.

Ayrıca SSCB’nin dağılmasından sonra yeni güç denge arayışları domino etkisi yaparak dünyada yeni bir değişim ve dönüşüm sürecine yol açmıştır. Bu süreçte gelişmiş ülkelerde internet, nano-teknolojik devrim ve her alanda dijitalleşme olarak kendisini gösterirken az

gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere siyasi ve ekonomik çalkantılar olarak ön plana çıkmaktadır. İşte göç bu çatışma ve sancılı dönüşüm sürecinin bir gerçeği olarak yeni bir boyut kazanmıştır (Yumuşak ve Bilen, 2008).

3. Entegrasyon Sürecinin Aktörleri ve Entegrasyonun Önemi

İnsanların ana vatanlarında karşı karşıya kaldıkları sorunların onları göçe zorlaması beraberinde başka sorunlar getirebilmektedir. Özellikle de göç etmek ve topraklarını terk etmek zorunda kalan insanlar için göç yaşadıkları sorunlara kesin çözüm anlamına gelmemektedir. Çünkü her ne kadar insanlar diğer canlılarla karşılaştığında akıl ve düşünce çerçevesinde sorunlarına çözüm bulabilmeleri açısından birçok üstün ayrıcalık ve avantajlara sahip olsalar da göç gibi köklü değişimler beraberinde çözülmesi zor ekonomik, sosyal ve kültürel sorunları getirmektedir. Daha da önemlisi bu sorunlarını çözebilmeleri için göç sonucu ulaştıkları ülkelerdeki yönetimlerin ve toplumun kabul ve desteğine ihtiyaçları bulunmaktadır. Özellikle de zorunlu göçle gelen mülteciler hedef ülkelerde yasal ve toplumsal açıdan kabul görmedikleri gibi, destek yerine engellerle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu bağlamda entegrasyon, toplumla kaynaşma ve toplum içinde kendilerine saygın bir yer edinme çabaları bazen sonuçsuz kalabilmektedir. Bu tür durumların önüne geçebilmek için özellikle hükümetlerin ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları önem kazanmaktadır.

Daha da önemlisi çalışmanın konusu olan gurbetçilerin ve mültecilerin birlikte yaşamak zorunda oldukları topluma sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan entegre olabilmeleri her şeyden önce onların refahı ve salahiyeti açısından önemlidir. Öte yandan gurbetçilerin ve mültecilerin birlikte yaşamak zorunda kaldıkları yeni vatanlarındaki toplumla barışık içinde yaşamaları o ülkelerin ekonomik ve siyasi istikrarı açısından da hayati bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda entegrasyon tek taraflı ve koşulsuz bir yaklaşımla ele alınmamalıdır. Öyleyse gerek göçle gelen insanlar ve gerekse yerleşik toplum karşılıklı olarak birlikte yaşamının gereklerini yerine getirme ve bunun koşullarını sağlama çabası içerisinde olmalıdır. Konuya bu çerçeveden bakıldığında entegrasyon sürecinin başarısı, etkileri ve sonuçları toplumun makro ve mikro aktörlerinin iş birliği ve projelerine bağlıdır. Bu süreçte toplumu şekillendiren aktörler iki ana grup şeklinde sınıflandırılabilir (Michel & Bruno, 2006):

- Makro aktörler: kurumlar, organizasyonlar, sosyal gruplar, siyasi partiler, dernekler vb.
- Mikro aktörler: bireyler ve ailelerdir.

Bu aktörlerin birlikte çalışması, somut projelerin hayata geçirmesi ve sağlıklı iletişim kanalları geliştirmesi entegrasyona katkılarını daha somut hale getirecektir. Bu alanda özellikle hükümet organlarına ve sorunların çözümünde gerçekleştirilebilir projeleriyle üniversitelere büyük görevler düşmektedir.

4. Gurbetçiler ve Suriyeli Sığınmacılar

Suriyelilerin göçü itici yani zorlayıcı nedenlerden kaynaklanırken gurbetçilerin durumu çekici nedenlere dayanmaktadır. Diğer taraftan gurbetçilerin ve Suriyeli sığınmacıların göçü her ne kadar farklı zaman ve nedenlerden kaynaklanan etkenler sonucu gerçekleşmişse de yaşadıkları sosyokültürel, sosyoekonomik sorunlar ve bu sorunların çözümü konusundaki yaklaşımlar birçok ortak paydaya sahiptir. Başka bir ifadeyle iki kitlenin yaşadıkları şartların onları başka yerlere göç etmeye zorlaması ve gittikleri yerlerde uyum sorunlarıyla karşılaşmış olmaları ortak payda olarak görülebilir. Bu açıdan iki ayrı durumun aynı yöntem ve yaklaşımlarla çözüme ulaştırılabileceği tezini ileri sürebiliriz. Çünkü her iki durum da refahın, uyumun ve sosyal barışın önemi ön plana çıkmaktadır. Özellikle batı toplumları hümanist bir yaklaşımla bu sorunların çözümü babında “entegrasyon” kavramı ve bu kavramın ana çerçevesi doğrultusunda çözümler üretmeye çalışmaktadırlar.

Uluslararası hukuk açısından 1951 Cenevre Sözleşmesinin 24. Maddesi çerçevesinde ülkelerin mülteci ve göçmenlerin entegrasyonu konusunda iyi niyet prensibi çerçevesinde gerekli kolaylıkları sağlamaları yönünde adım atmaları teşvik edilmesi prensibi benimsenmiştir. Bu bağlamda vatandaşlık hakkı kazanmaları için göçmen ve mültecilere gerekli ekonomik ve sosyal altyapı desteğinin sağlanması tavsiye edilmektedir (Yıldız, 2017). Diğer yandan gurbetçiler ile Suriyeli sığınmacılar durumu karşılaştırıldığında birbirinden tamamiyle farklı iki tablo ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce gurbetçiler Türkiye'nin işsizlik oranını düşürmekte ve ülkeye döviz kazandırmaktadır. Oysa Suriyeli mülteciler maliyet unsuru olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca işsizlik oranının artması üzerinde yukarı yönlü bir etkiye sahip olmaktadırlar. Türkiye'de yaşayan Suriyeli nüfusun %63'ü ya bir işte çalışmakta veya iş aramaktadır. Bu oran Türkiye'de işsizlik oranı üzerinde yukarı yönlü bir etki yaratmaktadır. Öte yandan Türkiye yaşadığı işsizlik sorunu nedeniyle sürekli Avrupa ülkelerine göç veren bir ülke olmuştur. Gerçekten de TÜİK verilerine göre Türkiye'de işsizlik oranı ekonomik büyümenin en yüksek olduğu dönemlerde bile %10 oranının altına düşmemiştir. Bu doğrultuda özellikle Suriyeli göçmenlerin işsizlik oranı üzerindeki etkileri ayrı bir inceleme konusu olmaktadır. (Kaygısız, 2017).

4.1. Almanya'da Yaşayan Gurbetçilerin Entegrasyonu

Avrupa ülkeleri savaşın izlerini silebilmek için ABD ile iş birliği yaparak yeniden inşa süreci başlattılar. Bu yeniden inşa politikası özellikle de Almanya ve Avusturya tarafından izlendi. Viyana şehir konseyi, “*Viyana yeniden bir dünya kenti haline gelecek*”[§] sloganıyla şehri yeniden eski haline getirme konusunda çalışma başlatmış ve benzer politikalar Almanya ve diğer Avrupa kentleri tarafından benimsenmiştir (Payer, 2004). Özellikle de Almanya'nın II. Dünya Savaşı sonrasında Berlin merkezli (DDR)^{**} ve Bonn merkezli (BRD)^{††} olmak üzere ikiye bölünmesi neticesinde ülkede önemli oranda işgücü kaybı yaşanmıştı. Batı bloğu müttefiki Batı Almanya (BRD) savaş sonrası yeniden inşa ve sanayileşme hamlelerine ağırlık verdiğinde savaştan dolayı ülkede emek gücü eksikliği bulunuyordu. Bu açığı kapatmak için aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bazı batı bloğu ülkeleriyle istihdam anlaşmaları (*Anwerbeabkommen*)^{‡‡} imzalandı.

Almanya bu amaçla yeniden inşa programları çerçevesinde “İşgücü Alımı Anlaşması” çerçevesinde ilk olarak işsizlik oranı yüksek olan İtalya, Yunanistan ve İspanya'da iş gücü alımına başlamıştır. Öte yandan Yunanistan ile Almanya arasında böyle bir anlaşmanın imzalanması Türk yetkiler tarafından Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı bir üstünlük sağlama hamlesi olarak değerlendirilmiş ve benzer bir anlaşmanın Türkiye ile yapılması için Almanya hükümeti nezdinde girişimlerde bulunulmuştur. İlk etapta Alman hükümeti Türkiye ile bir “*İşgücü Alımı Anlaşması (Anwerbeabkommen)*” imzalamayı kabul etmemiştir. Ancak ABD'nin NATO ortağı Türkiye lehinde yaptığı baskı sonucu Almanya Türkiye ile anlaşmayı kabul etmiştir. Bu doğrultuda Batı Almanya hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti temsilcileri 30 Ekim 1961 yılında Batı Almanya'nın başkenti Bonn'da “İşgücü Alımı Anlaşması” imzalamışlardır. Bu anlaşma çerçevesinde 1961 ile 1973 yılları arasında Türkiye'den yaklaşık 867.000 kişi Almanya'ya işçi olarak kabul edilmiştir. Bunlardan yaklaşık 500.000 kişi geri dönmüştür. 1978'de 1,2 milyon Türk vatandaşı Almanya'da yerleşik hayata geçmiş ve bu sayı

[§] Almanca aslıyla “Wien wird wieder Weltstadt” yani “Viyana yeniden bir dünya kenti haline gelecek”

^{**} Deutsche Demokratische Republik (DDR), Demokratik Alman Cumhuriyeti

^{††} Bundesrepublik Deutschland (BRD), Federal Almanya Cumhuriyeti

^{‡‡} Anwerbeabkommen: Anwerbeabkommen sind Verträge, die die Zu- und Abwanderung von Arbeitskräften zwischen Staaten regeln sollen und beinhalten üblicherweise Regelungen zum Aufenthaltsrecht und Arbeitsrecht.

1980’de 1,5 milyona ulaşmıştır. Giderek artan sayı 1998’de 2,1 milyon kişi olarak kaybedilmiştir. Batı Almanya’nın yanı sıra diğer birçok ülkede de Türk nüfusu giderek artmaya başlamıştır (BPB, 2017).

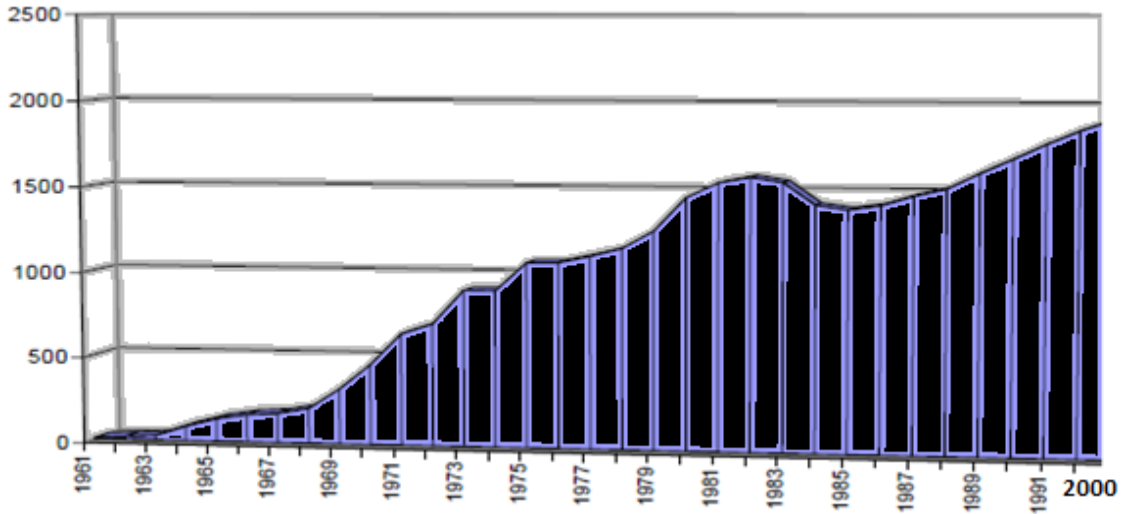
Tablo 2. Almanya’da Yaşayan Yabancıların Aidiyetleri

Ülke	2017	2018	2019
Türkiye	1.483.515	1.476.410	1.472.390
Polonya	866.855	860.145	862.535
Suriye	698.950	745.645	789.465
Romanya	622.780	696.275	748.225
İtalya	643.065	643.530	646.460
Hırvatistan	367.900	395.665	414.890
Yunanistan	362.245	363.205	363.650
Bulgaristan	310.415	337.015	360.170
Afganistan	251.640	257.110	263.420
Rusya	249.205	254.325	260.395
Irak	237.365	247.800	255.050
Kosova	208.505	218.150	232.075
Sırbistan	225.535	231.230	222.975

Kaynak: (Statista, 2020)

Tablo 2’de de ifade edildiği gibi Almanya’da yaşayan yabancılar içinde Türkiye kökenli nüfus ağırlıkta bulunmaktadır. Almanya’da yaşan Türk nüfusu Tablo 1 ile Grafik 2 karşılaştırıldığında 1963 yılından başlayarak iki milyona yaklaşmış bu oran 2000 yılından sonra yatay bir seyir izlemektedir.

Grafik 2: Almanya’da Türk Nüfusunun Gelişimi

Kaynak: (Meyer, 2002)

Grafik 2’de görüldüğü gibi Almanya 1970’li yıllardan itibaren Türkiye’den işçi alımına son verdiği halde Almanya’daki Türk nüfusu hızlı bir şekilde artış yönünde bir gelişme göstermiştir. Bunun iki temel nedeni bulunmaktadır: Birincisi aile birleşimi, ikincisi ise Türk nüfusunun doğum oranındaki artış olmuştur. 2000 yılından itibaren Avrupa Birliğinin sıkı göçmen politikası sonucu Almanya gibi Türkiye’den önemli oranda göç alan ülkelere Türk nüfusundaki artış yatay seyretmektedir. Özellikle Almanya Türk nüfusunu azaltmak için kesin dönüşleri parasal destek vererek teşvik etmekte ve Türkiye’den aile birleşmesi dahil her türlü göçü zorlaştırmaktadır. Bu açıdan Almanya’daki Türk nüfusu açısından 2000 yılından sonraki veriler dikkate alınmayacak kadar düşük seyrettiğinde bu çalışmada ayrıca yer verilmemiştir.

Öte yandan Avrupa'ya göç eden Türk nüfusu daha çok aile yapıları, gelenekleri, dilleri, dinleri, sosyokültürel yapıları ile Alman toplumu arasında farklılıklar göstermiş ve Alman kamuoyunda sürekli tartışma konusu olmuştur. Bu amaçla Almanya ve diğer batı Avrupa ülkelerinde entegrasyon bakanlığı kurulmuştur. Bu bakanlık uyum sorunlarına ekonomik ve sosyokültürel çözümler geliştirme hedefi doğrultusunda çalışmalar başlatmıştır. Özellikle 1961 işçi anlaşmasıyla Almaya ve diğer batı Avrupa ülkelerine göç eden Türk vatandaşları ile Alman vatandaşları arasında yaşanan uyum sorunları ve uyuşmazlıklar karşısında ülkede ekonomik, siyasi ve sosyokültürel tartışmalar yaşanması bu bakanlığın çözüm çabalarını anlamlı kılmıştır.

Aslında uyum sorunları sadece Türk işçilerine has bir durum olmayıp, insani bir olgudur. Bu doğrultuda Alman yazar Max Frisch yabancı işçiler ile Alman toplumu arasındaki uyum sorunlarına değinirken; "Biz işgücü çağırdık, ama insanlar geldi"^{§§} şeklinde bir değerlendirmede bulunarak insan gerçeği ile uyum sorunlarına vurguda bulunmuştur. Ancak bu sorunlar her iki toplumun sosyal barış ve yasal sistemini tehdit edebilecek boyutları taşımamaktadır. Bu açıdan kontrollü ve konjonktüre endeksli sorunlar olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, İtalya ve Yunanistan gibi dışarıya işçi göçü veren Akdeniz ülkeleri AB'ye üye olduktan sonra dışı göç azalmış, ancak üçüncü dünya ülkelerinden gelen yoğun bir göç dalgasına maruz kalmışlardır. Bunun temel nedenleri şöyle sıralanabilir (Sala, 2007):

- AB üyeliğiyle birlikte tüm üye ülkelerde serbest çalışma imkânı olduğundan dolayı belirli bir süre herhangi bir üye ülkede çalışanlar tekrar ülkelerine geri dönme imkânı elde etmiş. Böylece kesin göç yerine geçici göçler ağırlık kazanmıştır.
- Diğer AB üyesi ülkelere ulaşmak için Yunanistan ve İtalya'nın bir ara istasyon olarak kullanılması mültecilere birçok avantaj sağlamaktadır.

Diğer yandan göçmenler ve mülteciler sadece ekonomik olarak tartışma konusu olmamakta, aynı zamanda sosyokültürel açıdan gelişmelerin odak noktasında bulunmaktadır. Gurbetçilerin AB ülkelerinde karşı karşıya oldukları sorunların başında da bu tür sosyokültürel tartışmaların hedefinde olmaları gelmektedir. Bu durum hem gurbetçilerin eğitim ve uyum konusundaki bazı eksikliklerinden ve hem de yerli nüfusun göçmenlere besledikleri ön yargılardan kaynaklanmaktadır (Bacher, 2011).

Ayrıca gurbetçilerin nüfus artışı oranlarının buldukları ülkelerdeki yerli nüfusla kıyasla daha yüksek olması, evlilik ve aile birleşimi şeklindeki sürekli genişleyen ve büyüyen aile yapıları ve bu yapıların yerli nüfusla kaynaşmak yerine kendi paralel toplumlarını oluşturması entegrasyon sürecinin önündeki en temel engellerin başında gelmektedir (Backer, 2011).

Bu durum aynı zamanda Suriyeli mülteciler içinde geçerlidir. Sayıları gittikçe artmakta ve geri dönüş yönünde bir eğilim bulunmamaktadır. Tıpkı AB ülkelerinin gurbetçiler açısından cazip olması, Türkiye de Suriyeli göçmeler için bir çekim merkezi olmaktadır.

Tablo 3: Almanya'da Yaşayan Türk Toplumunun Entegrasyonla İlgili Temel Sorunları

Sorun alanları	%
İş yeri	54.9
Günlük hayat	41.9
Resmî kurumlar	53.5
Kültürel ve geleneksel	63.2
Dil	66.4
Din	50.6
Diğerleri	2.4

Kaynak: <http://www.athgm.gov.tr/upload/mce/eskisite/files/almanya.pdf/06.04.2013>

^{§§} "Wir riefen Arbeitskräfte, und es kamen Menschen" Max Frisch, Der Spiegel, 1965

Tablo 3'teki verilerden görüleceği üzere, sorunların ortalama yüzdesi neredeyse %50 civarındadır. Entegrasyon bakımında bu oran yüksek bir değer olarak görülmekte ve çözüm için yoğun angajman ve ortak çaba gerektirmektedir. Sorunlu alanların başında %63,2 oranıyla kültürel uyum problemleri ön plana çıkmaktadır. Ancak daha önce vurgulandığı gibi bu sorunların hiçbiri şiddete veya krizlere dönüşecek boyutta değildir. Bu veriler daha çok sosyal kaynaşma ve iş birliği eksikliği veya isteksizliğini ifade etmektedir.

Almanya'daki Türk nüfusunun çoğunluğu 1961 yılında müttefik ülkelerden "İşgücü Alımı Anlaşması" çerçevesinde Türkiye'den davet edilen birinci nesil Türk işçilerine dayanıyor. O dönemde işçilerin büyük bir çoğunluğu vasıfsız işgücünü oluşturmuş ve genellikle inşaatlarda ve fabrikalarda istihdam edilmişlerdir. Bu vasıfsız işçilerin sosyal ve kültürel geçmişi entegrasyon için bir engel olarak görülmüştür. Ancak ikinci nesil açısından uyum sorunlarının devam etmesi asıl tartışma konusudur. Bu sorunların jenerasyondan jenerasyona aktarılması kültüre bağlı bir durumdur. Bu durumda yeni jenerasyonun azalan bir oranda da olsa birinci jenerasyonunun kültürel değerlerine sahip çıktığını göstermektedir. Ayrıca Alman toplumunun geleneksel Türk kültürüne karşı olan bakış açısından değişiklik yapmaktan direndiği gözlenmektedir. Kısacası iki tarafta kültürel bakış açısı konusunda kendi geleneksel yaklaşımlarından uzaklaşmama direncini göstermektedirler. İşte bu iki farklı yaklaşım entegrasyonun önünde en büyük engel olarak ön plana çıkmaktadır.

Tablo 4: Avrupa'daki Türkiye Kökenli Nüfusun Dağılımı ve İstihdam Durumu (2010)

Ülke	Toplam Türkiye Kökenli Nüfus	Çalışan	Serbest Meslek	Toplam İstihdam	İşsiz
Almanya	1.629.480	474.382	70.000	544.382	141.484
Fransa	459.611	190.794	5.000	195.794	21.275
Hollanda	372.728	115.100	12.900	128.000	17.000
Avusturya	110.678	36.900	3.000	45.500	8.541
İngiltere	52.893	17.953	4.505	22.458	4.279
Danimarka	57.129	29.066	4.000	33.066	4.406
Yunanistan	48.880	3.563		3.563	
Belçika	39.419	7.923	1.793	9.716	6.675
İsviçre	67.731				
İtalya	20.882	6.414		6.414	
Finlandiya	5.825				
Polonya	3.253	1.586		1.586	
İspanya	3.395	1.097		1.097	
İrlanda	1.472	800		800	
Çekya	1.487	475		475	
Malta	400	360		360	
Luxemburg	472	242		242	
Portekiz	637	120		120	
Slovakya	161	88		88	
Litvanya	45	35		35	
Letonya	95				
Slovenya	122	20		20	
Estonya	72	6		6	
Macaristan	5.814				
Toplam	2.911.284	886.924	101.198	993.722	203.660

Kaynak: (Yavuz, 2013)

Tablo 4'te görüldüğü gibi gurbetçilerin Almanya'daki nüfusu diğer Avrupa ülkelerinde nüfusla karşılaştırıldığında daha yüksek bir oranda seyretmektedir. Almanya'daki gurbetçilerin gerek istihdam ve gerekse kendi işlerini kurmaları konusunda diğer ülkelere göre daha başarılı bir

entegrasyon tablosu sergiledikleri görünmektedir. Öte yandan gurbetçilerin emek piyasasındaki dağılımlarına bakıldığında tam entegrasyonun kriterlerinde biri olan iş bulmadaki eşitlik alanında uyumun sorunlarının daha belirgin olduğu ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan gurbetçilerin karşılaştıkları eşitsizlik ve uyum sorunları sadece onlara has bir durum olmayıp, göçmenlerin her ülkede farklı nedenlerden dolayı karşılaştıkları bir durumdur. Bunun temel nedenleri arasında farklı etnik, inanç, kültürel yapılaraya sahip olmak ve yasal eşitsizlik gibi sorunlar bulunmaktadır. Özellikle de bir ülkeyi meydana getiren etnik çoğunluk psikolojik üstünlük ve sosyokültürel baskınlıktan kaynaklanan avantajları emek piyasasında kullanılarak göçmenler karşısında daha avantajlı imkânlarla sahip olabiliyor. Ayrıca hedef ülke yasaları vatandaşlarını korumak için yabancıların ve dolayısıyla göçmenlerin emek piyasasında istihdamını zorlaştırmakta ve hatta bazı durumlarda imkânsız hale getirmektedir.

Tablo 5: Alman ve Yabancı Çalışanlar Arasında Ücretli İşçi ve Kadrolu Çalışanların Payı (%) (1962-1996)

	1962 Ücretli işçi	1962 Kadrolu/Memur	1996 Ücretli işçi	1996 Kadrolu/Memur
Alman	66,5	33,5	37,5	62,5
Göçmen	89,8	10,2	70,9	29,1
Toplam	67,3	32,7	40,4	59,6

Kaynak: (Kalter, Granato ve Kristen. 2007).

Tablo 5 Almanya'daki yerli işgücü ile göçmenlerin emek piyasasındaki oranlarını göstermektedir. Tabloda açıkça görüldüğü gibi gerek birinci ve gerekse ikinci jenerasyon göçmenler çoğunlukla işe ücretli işçi olarak alınmıştır. Birinci nesil göçmenlerin %89,9'lık kısmı (1962 yılında işçi olarak Almanya'ya gidenler) Alman iş piyasasında ücretli işçi olarak istihdam edilmiştir. Bu durum ikinci jenerasyon (birinci jenerasyonun Almanya da doğup büyüyen ve Alman vatandaşı olan çocukları) içinde geçerliliğini korumuştur. Üstelik ikinci jenerasyonun Almanlarla aynı yasal hakları sahip olmaları, dil ve eğitim konusunda eksikliklerinin olamaması gerçeğine rağmen %70 oranında ücretli işçi olarak çalışmak zorunda kalmış olması dikkat çekici bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Bu istatistikler aşağıdaki hususları doğrulamaktadır:

- Göçle gelen insanların emek piyasasındaki dezavantajları da nesilden nesille aktarılmaktadır.
- Ayrımcılık yöntemleri kuşaktan aktarılarak devam etmiştir. Başka bir deyişle, ikinci nesil göçmenler ülkenin dilini, kültürünü hâkim olmaları ve yasal eşitlik elde ettikleri halde, uygulamada birinci nesil kadar ayrımcılığa uğramıştır.

Ayrıca Avrupa Birliği ülkeleri SSCB'nin çökmesiyle özgürlüklerine kavuşan doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye katılım istekleri ve üyelik süreçlerini başlatmaları batı Avrupa ülkelerinin istihdam açıklarını bu ülkelerden gelen insanlarla tamamlama eğilimleri artırmıştır. Diğer yandan İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden inşa sürecini tamamlayan batı Avrupa ülkeleri Türkiye gibi ülkelere gelen işgücüne olan ihtiyaçları azalmıştır. Pragmatik liberal politika güden bu ülkeler yabancılara karşı olumsuz bir tavır içine girmiştir. Ayrıca ikinci jenerasyon Türk nüfusu Almanya gibi batı Avrupa ülkelerinin istihdam piyasasında işsizlik sayılarının artmasına yol açmıştır. Bu bağlamda “geri dönüş” programları uygulamaya konulmuş veya ülkedeki yabancı kökenli insanların topluma tam entegrasyonlarına ağırlık verilmiştir (Baldwin ve Edwards, 1992).

Bu girişim özellikle Türk kurum ve kuruluşları tarafından “asimilasyon” olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan AB'nin Türkiye ve AB üyesi olmayan ülkelere gelen göçmen, mülteci ve iş gücüne karşı izlediği olumsuz politika o kadar sert olabiliyor ki, AB'nin değerlerine ve demokrasi anlayışına ters düşebiliyor. Bu durumda 1960'li yıllarda Türkiye'den

büyük oranda işçi kabulüne dayanan istihdam ve göç politikasının ne denli değiştiğini göstermektedir (Bülten, 2006). Daha da önemlisi AB'ye üye ülkeler artık göç ve mültecileri bir sorun ve ekonomik maliyet olarak görmekte ve buna karşı sınır güvenliği ve AB dışındaki ülkelerle göçü önleyici ikili anlaşmalar yapma yoluna gitmektedir. Bu anlaşmaların başında Türkiye ve Fas gibi kuzey Afrika ülkeleriyle yapılan “göçü önleme” ve “geri kabul” anlaşmalarıdır. Ayrıca göç alan batı Avrupa ülke (AB 15) nüfusunun %5,1'i Almanya nüfusunun %7'si ve Fransa nüfusunun %6'sının göçmen kökenli olması bu ülkelerin entegrasyona ağırlık vermelerini zorunlu hale getirmiştir (European Commission, 2002).

Ancak bu ülkelerde toplumun ve resmi politikanın yabancılara karşı (göçmen, mülteci, sığınmacı, vb.) takındığı tutumu benimsemeyen ve azınlıkta kalan bu insanlar yeni bir reaksiyon geliştirerek entegrasyon ve asimilasyon yerine gettolaşma ve paralel toplumlar oluşturmaya yönelmişlerdir (Sievers, Ataç, Schnell, 2014). Özellikle 1970'li yıllardan itibaren batı Avrupa ülkeleri göçmenlerin artan sayısı karşısında bazı önlemler almaya başlamışlardır. Örneğin Avusturya parlamentosu kabul ettiği yabancılar kanunu ile (Ausländerbeschäftigungsgesetz) yabancı işçi alımını zorlaştırmış ve çalışma haklarını kısıtlamıştır (Ataç,2014). Buna ilave olarak Almanya ve Avusturya'ya aile birleşimi yoluyla gelmek isteyen yabancılara belirli seviye Almanca bilmeleri şartını koşmaya başlamıştır. Bu tür şartlar göçü azaltmaya yönelik yasal adımların başında gelmektedir.

4.2. Türkiye'deki Suriyeli Nüfusu ve Entegrasyon

Türkiye kamuoyu göçmen ve demografik değişim konularıyla Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki ilk yıllarının yanı sıra 1650'li yıllarındaki “mübadele” anlaşmaları, gurbetçiler ve 1980 sonrası Balkan göçleriyle karşılaşmıştır. Ancak bu olayların hiçbiri 2010 yılında başlarından itibaren ortaya çıkan ve giderek artan oranda Türkiye'ye yönelen Suriyeli göçü kadar kamuoyunu meşgul etmemiştir. Bu açıdan Suriyeli göçü Türkiye Cumhuriyeti tarihinde siyasi ve demografik yapıyı uzun vadeli etkileyebilecek bir boyuta sahiptir.

Gerçekten de iç savaş sonucu başta Türkiye olmak üzere diğer komşu ülkelere ve kısmen de Avrupa, ABD, Kanada gibi batı ülkelerine yasa dışı yollarla veya ülkelerin gönüllü kabulü sonucu göç eden Suriye vatandaşı insanların yaşadıkları sorunları belirli bir çerçevede ele almak zorlaşmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada sadece Türkiye'de yaşayan göçmenlerin durumu değerlendirilmesi çalışmanın sınırlılığı açısından önemlidir.

Öte yandan Suriyeli mültecilerin durumu, gurbetçilerin durumuyla tamamen farklı bir yapıya sahiptir. Gurbetçiler Türkiye açısından daha iyi bir gelecek anlamına gelmektedir. Ayrıca Türkiye'de çalışan Suriyelilerin sadece %1,7'si çalışma iznine sahip bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle Suriyeliler göçmenler Türkiye'de çalışıyor olsalar dahi her türlü sosyal güvenceden yoksun bir şekilde çalışmak zorunda kalmaktadır (Kaygısız, 2017).

Yabancıların entegrasyonu açısından Türkiye, Almanya ve diğer Avrupa ülkelerine göre farklı bir tablo sergilemekle birlikte ekonomik çıkar çatışmaları ve yerli kültürle göç sonucu gelenlerin değerleri arasında aynı boyutta olmasa da benzer uyumsuzluklar ön plana çıkmaktadır. Öte yandan Türkiye Avrupa ülkeleriyle karşılaştığında yabancıların uyumu konusunda uluslararası göçmenlerin entegrasyonu ile ilgili aynı düzeyde projelere sahip bulunmamaktadır. Avrupa Birliği'ne üye ülkeler gerek kendi içlerinde ve gerekse birliğe üye olmayan diğer ülkelerle (Türkiye dahil) farklı göçmen ve mülteci anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşmalar çerçevesinde mültecilerin dağılımı, eğitimi ve yasa dışı göçün engellenmesine yönelik yasal, ekonomik ve sosyokültürel projeler planlanmaktadır. Böylece Avrupa Birliği göç politikası ve her bir üye ülkenin bağımsız göç politikası arasında bir uyum sağlanmıştır.

Diğer yandan Türkiye coğrafi konumu nedeniyle bir geçiş noktasında olduğu için göç ve insan kaçakçılığı açısından en çok vakanın rastlandığı ülkeler arasında yer almaktadır. Özellikle Arap Baharından sonra bu oranda büyük bir artışın yaşandığı gözlenmektedir. Örneğin Türkiye’de 3,5 milyon Suriye vatandaşı yaşamaktadır. Bu nüfusun büyük çoğunluğu kamplarda yaşamını sürdürmektedir. Bu rakamla Türkiye’de yaşayan en büyük mülteci oranı Suriye vatandaşlarından meydana gelmektedir. Ancak bu nüfusun sadece 7.053 kadarı çalışma iznine sahip bulunmaktadır. Bu rakamın dışında kalan nüfusun önemli bir kısmı kayıt dışı bir şekilde çalışmaktadır. Bu oran aynı zamanda Türkiye emek piyasasında ücretlerin düşmesine yol açmaktadır.

Ayrıca insan ticareti suçu ile ilgili ceza davaları 2008 yılında tespit edilen mağdur sayısı 718 kişi iken bu rakam 2016 yılında 2252 kişi olarak kaydedilmiştir. Türkiye Suriyeliler haricinde Afganistan, Pakistan, Irak gibi diğer Aysa ülkelerinde iç savaş ve ekonomik sebeplerden gelen önemli oranda mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Bu göçmenlerin hemen hepsi Türkiye’yi bir ara istasyon olarak görmekte ve Avrupa ülkelerine yasadışı yollarla geçme gayreti içerisinde bulunmaktadır. Ancak Türkiye’nin AB ile imzaladığı yasadışı göçle mücadele anlaşmaları kapsamında bu hareketleri kısıtlamaktadır (ORSAM, 2016). Ayrıca Suriyeli mültecilerin durumu ekonomik, istihdam ve entegrasyon sorunları yanı sıra güvenlik sorunlarını da taşımaktadır. Bundan dolayı çok yönlü bir entegrasyon politikası gerektirmektedir (Korkmaz, 2016). Ayrıca Suriyeli mültecilerin savaş mağduru olmaları ve farklı ülkelerde kamplarda yaşamak zorunda kalmaları onların entegrasyonunu zorlaştırılmaktadır (Voices, 2018). Bu açıdan Suriyeli mültecilerin topluma entegre edilmesi bölgesel ve mikro programların uygulamaya konulmasıyla gerçekleşebilecektir.

4.3. Gurbetçilerin Türkiye Açısında Önemi ve Suriyeli Mültecilerin Durumu

Almanya ile imzalanan “İşgücü Alımı Anlaşması” (Anwerbeabkommen) Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yapılmış en önemli anlaşmaların başında gelmektedir. Başka bir ifadeyle bu anlaşma Türkiye’nin Batı Bloğu ile yaptığı anlaşmaların en etkilisi denilebilir. Gerçekten de Türkiye’nin Batı Blokunun en önemli oluşumların başında gelen Birleşmiş Milletlere üye olması, NATO üyeliği, IMF ve Dünya Bankası üyelikleri bu istihdam anlaşması sayesinde daha anlamlı hale gelmiştir. Türkiye’nin Gümrük Birliği Anlaşması ve AB’ye tam üyelik başvurusu da bu istihdam anlaşmasının başarısı kadar bir etki elde edememiştir. İstihdam anlaşması sayesinde Avrupa’nın kapısı Türk vatandaşlarına açılmış, işçi olarak giden Türk vatandaşları Türkiye ekonomisi için sürekli bir kaynak yaratmakta, ekonomiye ve sosyokültürel altyapıya olumlu katkılarda bulunmaktadır. Türkiye’nin ihracat ve ithalatının büyük çoğunluğunu Avrupa ülkeleriyle yapması, Avrupa ülkelerinde her yıl binlerce turistini Türkiye’de geçirmesi Avrupa’da yaşayan gurbetçilerin katkısı kayda değer bir boyuttadır. Ayrıca her yıl yüzlerce Türk vatandaşı gurbetçiler aracılığıyla evlilik, aile birleşimi, ticari ortaklık ve istihdam etme gibi kanallarla Avrupa Birliği ülkelerine yerleşme hakkı kazanmaktadır. Bugün Avrupa’daki Türk toplumu ekonomik ve siyasi bakımdan Türkiye için bir güç haline gelmiştir. Bu açıdan gurbetçilerin durumu Suriyeli mültecilerin durumuyla karşılaştırmayacak kadar önemli bir konuma sahiptir.

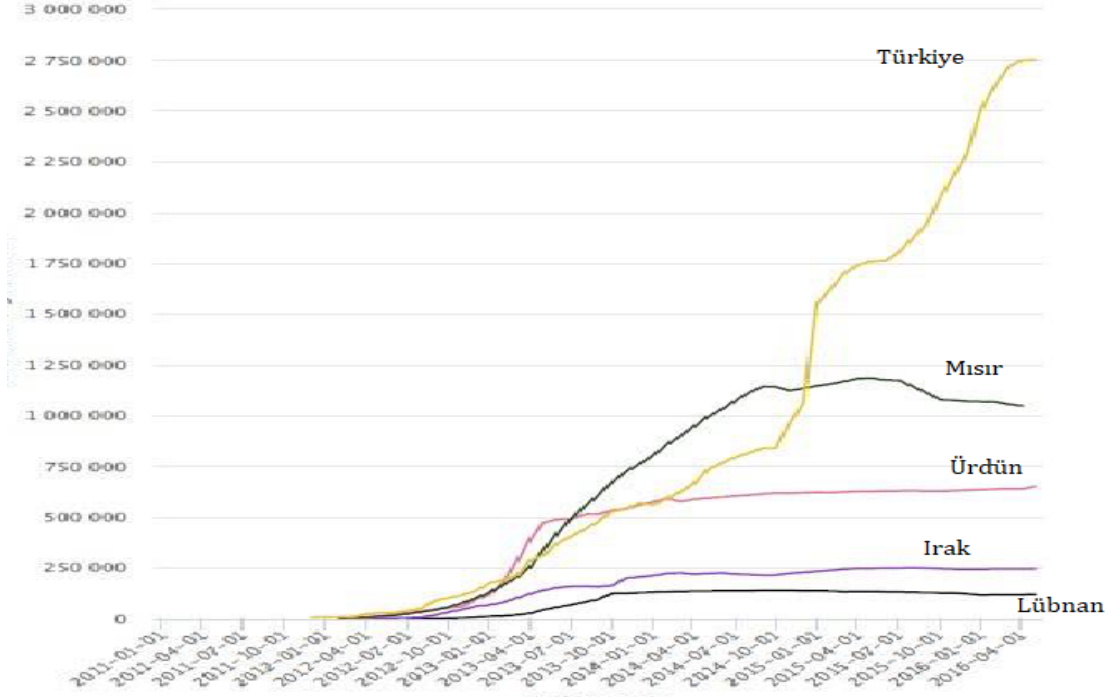
Tablo 6. Suriyeli Mülteciler ile Avrupa’da Yaşayan Türkiyeli Gurbetçilerin Karşılaştırılması

Kaynak	Dil	Kültür	Din	Çalışma hakkı	Yabancı düşmanlığı	Gelecek perspektifleri
Türkiyeli gurbetçiler	Birinci kuşak için hala bir problem olarak ön plana çıkıyor. Birinci kuşak yerleştiği ülkenin dilini konuşamıyor. 2. Kuşak dil bazı sorunlar olmakla beraber bir engel değil	Avrupa kültürü ile laik Türkiye uyumu söz konusu	Avrupa laik olduğu ve kilise-cami çatışması yok denecek kadar az. Ancak ırkçı saldırılar ön plana çıkmakta	Genellikle yasal bir engel yok	Kısmen	Avrupa standartlarında yaşam
Suriyeli mülteciler	Arapça iletişim zor, ancak Türkçeyi çabuk öğreniyorlar.	Aynı dinden dolayı asgari sorunlar	Aynı din	Kayıt dışı çalışma ve işsizlik sorunu	Çok az	Yoksulluk, belirsizlik ve göçün devamı

Kaynak: (Alpago, 2015)

2010 yılında Tunus’ta başlayan “Arap Baharı” 2011 yılında Suriye’de bir iç savaşa dönüşmesiyle milyonlarca insan mülteci durumuna düştü. Bu göç dalgası sonucu Türkiye sığınan mülteci sayısı diğer ülkelere oranla özellikle arttı. Bunun iki temel nedeni bulunmaktadır. Birinci neden çatışmaların Türkiye sınırında yoğunlaşması ve Suriye rejimiyle ters düşen nüfusun Türkiye’yi kendilerine daha yakın hissetmesidir. İkinci neden ise bu insanların Avrupa’ya göç edebilmek için Türkiye’yi bir geçiş bölgesi olarak görmeleridir. Göç idaresinin resmi verilerine göre 16 Eylül 2020 tarihi itibarıyla Türkiye’de ikamet eden Suriyeli göçmen sayısı 3.618.918 kişidir. Bunların 59.877 kişisi barınma merkezlerinde yaşarken, 3.559.041 kişisi Türkiye’nin farklı şehirlerinde kendi olanaklarıyla buldukları konutlarda yaşamaktadır (Göç İdaresi, 2020). Öte yandan Türkiye’ye sığınan Suriyeli mültecilerin sayısı kadar Türk vatandaşı Avrupa’da yaşıyor. Bu açıdan Suriyeli mülteciler ile Avrupa’da yaşayan gurbetçilerin durumları ekonomik, siyasi ve sosyokültürel açılardan benzer sorun ve sonuçları doğurmaktadır. İki durum birbirleriyle karşılaştırıldığında Suriyeli mültecilerin hem kendileri ve hem de Türkiye için bünyesinde birçok dezavantajlı durumu barındırdığı, buna karşılık gurbetçilerin Türkiye ve buldukları Avrupa ülkeleri için ekonomik ve sosyal avantajların baskın geldiği görülmektedir. Bu durum göçün çeşidi, ortaya çıkış nedenleri, hedef ülke ve kaynak ülkenin iş birliği, göçmenlerin ana vatanlarıyla olan bağlarının derecesine göre farklı sonuçlar doğurmaktadır.

Grafik 3. Suriyeli Mültecilerin Yıllara Göre Göç Ettikleri Ülkeler (2011-2016)

Kaynak: Migration Policy Centre, EU

Grafik 3'te görüldüğü gibi Suriyeli mülteciler en çok Türkiye'ye yönelmişlerdir. Bunu Mısır, Ürdün, Irak ve Lübnan izlemektedir. Gurbetçilerin durumu özellikle Türkiye ile AB arasındaki ticari bağların daha da güçlenmesine yol açmıştır. Nitekim Türkiye ihracata kıyasla AB'den daha yoğun ithalat yapmasına rağmen, AB ve Türkiye arasında ticaret hacmi 2016 itibarı ile 144 milyar EUR seviyesinde gerçekleşmiştir. AB'nin dış ticaret fazlası 2016 yılında 11 milyar EUR seviyesinde gerçekleşmiştir. Öte yandan Türkiye Avrupa Birliği ülkelerine başta makine, nakliye ekipmanları, mamul mallar ihraç etmektedir. Ayrıca Avrupa'da yaşayan Türk nüfusun helal gıda ihtiyacı, geleneksel giysiler, Türk usulü tekstil ürünleri ve mobilya gibi ürünleri Türkiye'den ithal etmektedirler (TÜİK, 2017).

Tablo 7. Türkiye'nin Yıllara Göre AB ile Olan İhracat ve İthalat Oranları

Yıl	İhracat (Euro)	%	İthalat (Euro)	%
2006	38.300.390.060	56,3	47.314.990.655	42,6
2007	44.263.726.482	56,7	49.896.611.437	40,3
2008	43.126.501.342	48,2	50.299.888.772	36,9
2009	33.770.980.342	46,1	40.457.323.061	40,2
2010	39.574.595.691	46,4	54.158.261.143	39,0
2011	44.953.482.787	46,4	65.626.826.480	37,9
2012	46.162.135.782	38,9	68.185.961.511	37,0
2013	47.563.002.544	41,5	69.741.759.104	36,7
2014	51.570.290.162	43,5	66.839.864.732	36,7
2015	57.641.952.301	44,5	70.881.221.523	38,0

Kaynak: (TÜİK, 2016)

Tabloda 7 verilerine göre Türkiye ihracatının ortalama %50'sini AB'ye yapmaktadır. Türkiye aynı zamanda ithalatının ortalama %40'ını AB ülkelerinden gerçekleştirmektedir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Sonuç itibarıyla iç çatışmalardan dolayı Türkiye’de resmi tanımla “geçici korunma altına alınan” Suriyeli insanlara misafir gözüyle bakılmasına ve bu şekilde ele alınmasına rağmen bu insanlar ekseriyetle Türkiye’de kendilerine yeni bir yaşam kurmayı tercih etmektedir. Bu durum Almanya gibi batı Avrupa ülkelerine çalışmak amacıyla giden ve “gurbetçi” olarak tanımlanan insanların tercihleri arasında bir benzerlik söz konusudur. Nitekim Alman hükümeti de gurbetçileri hala misafir olarak görmekte ve resmi tanımıyla bu insanlar “Gastarbeiter” yani “misafir işçiler” olarak nitelendirilmektedir. Diğer yandan bu misafir işçi diye tanımladıkları insanların 3. jenerasyonu hem Alman vatandaşı hem de ülkenin sosyoekonomik yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Örneğin en etkili aşılardan biri olarak kabul edilen Biontech COVID 19 aşısını keşfeden Uğur Şahin ve Özlem Türeci gibi bilim insanları başarılı entegrasyon örneği olarak ön plana çıkmaktadır. Böylece insanların aidiyetine göre muamele etmek yerine onlara özgür bir ortam sunmak ve yeteri eğitim imkânı sağlamak her iki taraf içinde daha doğru sonuçlar doğuracağı aşikardır.

Şimdiye kadar yapılan araştırmaların çoğunda gurbetçilerin ve Suriyeli göçmenlerin karşı karşıya kaldıkları ekonomik ve sosyokültürel entegrasyon sorunları ve bu problemlere yaklaşımlar birbirlerinden bağımsız olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada bu iki göç hareketi, yani gurbetçiler ile Suriyeli göçmenlerin göç süreçleri ve sonuçları entegrasyon kavramı çerçevesinde ele alınmış ve diğer çalışmalardan farklı olarak karşılaştırmalı bir analizle değerlendirilmiştir. Böylece konu karşılaştırmalı bir yaklaşımla bütüncül çerçeveye sığdırılmıştır. Bunun sonucu olarak özellikle Türkiye’ye sığınan Suriyeli insanlar hakkında daha objektif ve önyargısız bir yaklaşımın gelişmesine katkıda bulunma hedeflenmiştir.

Daha önce yapılan birçok araştırmada göç sorunu genelleştirilmiştir. Oysa insanları göçe zorlayan nedenler her ne kadar benzerlik gösterse de aslında birbirinden bağımsız sebepleri bulunmaktadır. Böylece her durumun kendisine özgü sonuçları ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte göç eden insanların ve hedef ülkedeki toplumun sosyokültürel arka planı ve ekonomik durumu ayrı bir önem arz etmektedir. Bu durum Türkiye toplumunun göçe ve mültecilere bakış belirgin bir hal almaktadır. Özellikle Avrupa ülkelerine işçi akımı şeklinde gerçekleşen göç hareketinde göç edenlere gerek Türkiye ve gerekse gittikleri Avrupa ülkelerinde özel bir önem verilmiştir. Türkiye toplumu bu insanları döviz kaynağı olarak görmüş ve Avrupa ülkeleri de bu insanları üretim ve yeniden inşa sürecinde ucuz işgücü olarak görmüştür. Oysaki Suriyeli sığınmacılar gerek kendi ülkelerinde ve gerekse sığındıkları ülkelerde toplum için zaman zaman ekonomik ve sosyal sorun olarak tartışma konusu olmaktadır.

Ayrıca farklı sosyokültürel yapıya ve geçmişe sahip olmak, herhangi bir toplumda bir takım uyum sorunlarını beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte, farklı bir sosyokültürel kökene sahip olmak dışlanma ve ayrımcılık yapılması için bir neden olarak görülmemelidir. Toplum bu gibi zorlukları karşılıklı çıkarlar ve birlikte yaşamının gereği olan karşılıklı tolerans anlayışıyla aşabilir. Kuşkusuz bir toplumda ortaya çıkan uyum sorunları kendilerine has nedenlerden kaynaklanabilir. Ancak tüm sorunların temelinde ekonomik çıkar çatışmaları, sosyokültürel kökenlerin birbirlerinin farklılıklarını kabul etmede aşamadıkları önyargıları bulunmaktadır.

Bununla birlikte, sorunların ekonomik ve sosyokültürel boyutları, uygar insanların değer ve kriterlerine dayanan saygın çözümler uygulanarak çözüme kavuşturabilir. Bu perspektife dayanan herhangi bir entegrasyon modeli daha fazla katılım, karşılıklı anlayış ve bunun sonucunda uzun vadeli faydalar sağlayacaktır. Göç ve mülteci sorunlarına bu çerçevede bakıldığında bu konunun göç alan ve göç veren bir ülke konumundaki Türkiye açısından da

önemli olduğu ve bu konudaki araştırmaların sorunların çözümüne katkıda bulunacağı görülmektedir.

Suriyeli sığınmacılar Türkiye yerleştikleri ve geri dönmeleri her geçen gün ihtimal dışı kaldığında bu insanların Türkiye'deki ekonomik ve sosyal sisteme entegrasyonları önem kazanmaktadır. Her şeyden önce yasal statüleri, çalışma hakları ve vatandaşlık durumları buna göre iyileştirilmelidir. Gurbetçiler de geri dönme düşüncesiyle Avrupa ülkelerine göç ettiklerinde aynı ikilemi yaşamış, ancak zamanla Avrupa'ya yerleşerek o ülkelerin ekonomik ve sosyal yaşamlarının bir parçası olmuşlardır. Günümüzde gurbetçilerin kısmen yaşadıkları entegrasyon sorunları gerek kendilerinin ve gerekse yaşadıkları ülke yönetimlerinin onları misafir işçi (Gastarbeiter) ve geri dönecek insanlar olarak gördüklerinde topluma entegrasyonlarına gerekli önemi vermediklerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin de uzun vadede sorun yaşamaması için Suriyeli göçmenlerin hayatlarını normalleştirecek gerekli ekonomik ve sosyal alt yapı sorunlarını çözmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede Türkiye'ye daha çok sorumluluk düşmektedir. Bir yandan Suriyeli sığınmacıların uyum sorunlarını çözme ve diğer yandan da gurbetçilerin yaşadıkları ülkelerdeki sorunlarını çözmeye yönelik projeler geliştirme gereği ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede bakıldığında Türkiye'nin daha önce topluma tam entegrede başarılı olduğu Balkan ülkelerinden gelen göçmenlerde olduğu gibi uyum stratejileri geliştirmesi halinde her iki alanda da başarılı olacağı öngörülebilir. Ayrıca gurbetçilerin entegrasyonunda edinen deneyim ve birikimin yanı sıra Avrupa Birliği kurumları, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi kurum ve kuruluşların desteği ve iş birliğiyle bu sürecin daha da hızlanacağı söylenebilir.

Çalışmaya konu edilen "Suriyeli göçmenler" ile "Gurbetçi" olarak nitelendirilen başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine göç eden Türk vatandaşı işçiler arasında gerek zaman ve mekân ve gerekse sebep ve sonuç bazında çok önemli farkların olması gerçeğini kabul etmekle birlikte, her iki durum için ortak projeler geliştirilebilir. Buna göre stratejiler geliştirmek gerekmektedir.

Öte yandan Suriyeli göçmenler savaş mağduru ve dolayısıyla sorunlu bir hinterlanda sahiptirler. Gurbetçiler ise gönüllü, yasal ve en önemlisi de buldukları ülkelerde istihdam edilmiş ve dolayısıyla belirli bir yaşam standarttı ve ekonomik gelire sahip insanlardır. Bunun sonucu olarak her iki kitle arasında temel bir fark ön plana çıkmaktadır. Gurbetçiler çalışmaları sonucu gerek Türkiye ve gerekse buldukları ülkelerin ekonomisine önemli ölçüde kaynak yaratmaktadır. Gerçekten de gurbetçiler fabrikalarda istihdam edilmiş ve buldukları ülkelerde üretim sürecinde etkin bir rol oynamaktadırlar. Gurbetçiler aynı zamanda Türkiye'ye aktardıkları dövizlerle Türk ekonominin gerek nitel ve gerekse nicel bazda büyümesine katkıda bulunmaktadırlar. Oysa Suriyeli göçmenler büyük oranda ekonomik bir maliyet ve belirsizlik unsuru olarak ön plana çıkmaktadır. Bu durum onların bir hatası veya kalifikasyon eksikliğinden kaynaklanmamaktadır. Suriyeli mültecilerin en büyük handikabı ülkelerinde istikrarın sağlanmamış olması ve Türkiye'nin mevcut ekonomik kaynaklarıyla bu sorunu tek başına çözmede yetersiz kaldığı gerçeğidir.

Türkiye gurbetçiler konusundaki deneyimlerini Suriyeli göçmenler için değerlendirebilir. Böyle bir yaklaşım bu insanların topluma entegrasyonuna pozitif katkı sağlayacaktır. Nitekim gurbetçilerin kendilerini daha iyi hissedebilmeleri ve Almanya'yı vatanları gibi görebilmeleri için dernek, özel okul, mescit ve özel etkinlik alanı gibi kendilerine has organizasyon yapmalarına izin verilmiş ve finansal destek sağlanmıştır.

Sonuç olarak, gurbetçiler Almanya gibi batı Avrupa ülkeleri tarafından üretim gücünü artırmak için çalışabilir durumundaki sağlıklı erkeklerden seçilmiş ve ekonomi büyümeye önemli oranda

katkı sağlamış bir kitledir. Oysa Suriyeli sığınmacılar planlanmamış bir göç olduğu için çok sayıda çocuk ve çalışabilir durumunda olmayan kadın ve erkekleri bünyesinde barındırmaktadır. Bunun neticesinde mülteciler daha çok bir maliyet unsuru olarak ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede bakıldığında gurbetçiler ekonomik kalkınma açısından pozitif bir unsur iken, Suriyeli sığınmacılar savaş sendromu yaşamış ve yoksullaşmış bir kitle olarak ekonomiye maliyet yönünde bir yük unsuru olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan mülteci sorunu ekonomik beklentiler yerine hümanist yaklaşımlarla değerlendirdiği zaman daha olumlu ve gerçekçi sonuçlara ulaşılabilir.

Kaynakça

- Ataç, İ. (2014), Determining Turkish migration to Austria The role of migration policy, Migration Letters, Volume: 11, No: 3, pp. 275-287
- Alpago, H. Covid 19 Coronavirus <https://www.youtube.com/watch?v=GwbxxyMpu0Y> Erişim Tarihi: 30.06.2020
- Bacher, M. (2011), Rotation oder Integration? Österreichischer und schwedischer Umgang mit Arbeitsmigration in den 1970er Jahren, Master Tezi, Viyana Üniversitesi, Viyana
- Baldwin-Edwards M. & Schain, A. (1994). 'The politics of immigration', West European Politics, 17 (2), 1994, p. 1-16
- Bülten (2006), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni (Haziran 2006): "Göç Avrupa'da Başlıca Yoksulluk Riski Unsuru", Sayı 13.
- Brunetti, A. Großer T. (2016), Volkswirtschaftslehre, Eine Einführung für Deutschland, Hep Verlag, 2. Auflage, München
- BPB (2017), Bundeszentrale für politische Bildung, Die Anwerbung türkischer Arbeitnehmer und ihre Folgen, <http://www.bpb.de/internationales/europa/tuerkei/184981/gastarbeit> /erişim 09.2017)
- European Commission,(2002). "The Social Situation in the EU, 2002", Brussels
- Fassmann, H. (1990), Einwanderungsland Österreich?, ÖAW, Wien
- Frisch, M. (1965), Gastarbeiter: "Wir riefen Arbeitskräfte, und es kamen Menschen"Der Spiegel, 01.05. 1965
- Göç İdaresi, (2021), <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>
- Jacob, D. (2013), Euro-Mediterranean Security and Cooperation: Immigration Policies and Implications (December 1, 2013). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2479970> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2479970>
- Jackson, J. A., (1986), Migration – Aspects of Modern Society, Prentice Hall Press
- Kalter, F.& Granato, K. (2007) "Disentangling Recent Trends of the Second Generation's Structural Assimilation in Germany" In From Origin to Destination: Trends and Mechanisms in Social Stratification Research, S. Scherer, R. Pollak, G. Otte, und M. Gangl (Hrsg.), 214-245. Frankfurt a.M.: Campus
- Kant, I. (1976), Die Grundlegung zur Metaphysik der Sitten. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1976
- Kaygısız İ, (2017), Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri, Friedrich Ebert Stiftung
- Kızılay "Göç İstatistik Raporu Kasım 2017", Türk Kızılayı Göç Ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü, Temmuz 2017, Ankara
- Korkmaz, A. (2016), Suriyeli Sığınmacılardan Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Akademik Hassasiyetler, Cilt: 3 - Sayı: 6 s.83-116
- ORSAM, (2016), Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler: Uzun Vadeli Entegrasyon İçin Fırsatlar ve Zorluklar, Toplantı Değerlendirmesi, Ocak 2016, No.1, www.orsam.org.tr
- Payer, P. (2004), "Gehen Sie an die Arbeit", Zur Geschichte der „Gastarbeiter“ in Wien 1964– 1989, in: Cornelia Kogoj, Sylvia Mattl (Hrsg.), Gastarbeiter. 40 Jahre Arbeitsmigration, Wien 2004.
- UNHCR, (2016), A/71/12 - Report of the United Nations High Commissioner for Refugees covering the period 1 July 2015 - 30 June 2016
- Sala, R. (2007), Vom „Fremdarbeiter“ zum „Gastarbeiter“,Die Anwerbung italienischer Arbeitskräfte für die deutsche Wirtschaft (1938–1973), VfZ 1/2007, Oldenbourg, S.93-120
- Schnell P. &Ataç, İ., (2014), Turkish migrants and their descendants in Austria Patterns of exclusion and individual and political responses, Migration Letters, Volume: 11, No: 3, pp. 263-274
- Statista, (2020), Anzahl der Ausländer in Deutschland nach Herkunftsland bis 2019, 20 Ağustos 2020 tarihinde www.statista.com adresinden erişilmiştir.
- Maier, U. (2012), Türkische „Gastarbeiterkinder“ in den 1970er-Jahren, Archivnachrichten, ,S.43-53
- Meyer, F. (2002), Ausländer in Deutschland –Vom Gastarbeiter zum Mitbürger, 11 – 2002 / Kultur und Gesellschaft, Code Nr. 720 Q 1115, S.1-5
- Michel, C. & Bruno L. (2006), Die Demontage des großen Leviathans: Wie Akteure die Makrostruktur der Realität bestimmen und Soziologen ihnen dabei Helfen, ein einführendes Handbuch zur Akteur-Netzwerk-Theorie / Andréa Belliger ; David J. Krieger, Bielefeld: transcript Verl, S. 75-101

Welt Zeitung, Integration Von Flüchtlingen, 12.09.2017

Yavuz, S. (2013), Göç, Entegrasyon ve Avrupa'da Yasayan Türkler bağlamında bir değerlendirme (migration, integration and religion: an evaluation in the on text of the Turks living in Europe), the journal of international social research) cilt: 6 sayı: 26 volume: 6 issue: 26, bahar 2013 spring 2013, P.615

Yıldız, A. (2017), Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık, Göç Araştırmaları, Dergisi, The Journal of Migration Studies, Volume:3 No: 1 January-June 2017 pp. 36-67

Yumuşak, İ, Bilen, M. (2008). The Comparative Analysis of Human Development Levels of Transition Economies. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2008 (2), 1-13 .

Voices from Syria 2018, V2nd Edition, November 2017

Zambonini, G. (2009), Medien und Integration, Der ARD-Weg: Vom »Gastarbeiter«- Programm zur Querschnittsaufgabe, A R D - Jahrbuch 0 9, s.87-94